

Komemorativni sastanak u spomen akademiku Branku Kurelcu

*Poštovana gđjo Kurelec, poštovani gospodine Kurelec,
poštovani akademici, drage kolegice i kolege,
poštovatelji i prijatelji Branka Kurelca!*

Prošlo je već više od godine dana otkada smo iz svoje sredine izgubili jednog, od najznačajnijih znanstvenika u području zaštite okoliša i molekularne biologije i ekotoksikologije, znanstvenog savjetnika Instituta *Ruđer Bošković* i voditelja Laboratorija za molekularnu ekotoksikologiju u Zavodu za istraživanje mora i okoliša, akademika Branka Kurelca.

Branka sam pobliže poznao 25 godina, od vremena kada se nakon promjena i mjesta i tema svojeg istraživačkog rada priključio tadašnjem Centru za istraživanje mora Instituta *Ruđer Bošković*. Ono što mi otežava hladnu prosudbu njegovog znanstvenog i javnog djelovanja je činjenica, da mi je bio dragi prijatelj, čovjek kojega su mnogi, pa i ja, volili i poštivali. U težnji za objektivnošću, citirat ću ono što je na njegovom sprovodu rekao njegov kolega i suradnik, Prof. Dr. Werner Müller s Instituta za fiziološku kemiju Univerziteta u Mainzu: "Branko je bio najbolji čovjek kojega sam poznao." Taj naglasak na njegovoj ljudskoj dobroti nikako nije oduzimao ništa od njegove znanstvene rigoroznosti i dubine. Kao potomak jedne od starih plemeni-taških hrvatskih obitelji, Branko je nosio u sebi posebnu ljubav prema svojoj domovini. Njegov se plemeniti nacionalizam odražavao u načelu da je to moguće dokazivati nastojanjem da on, njegovi suradnici, mi svi, a time hrvatska intelektualna zajednica bude bolja, inventivnija i znanstveno produk-tivnija od našeg okruženja. A to je okruženje kroz 30 od njegovih 40 godina znanstveno-istraživačkog rada značilo – od jugoslavenskog okruženja.

U tom je razdoblju otvarao, održavao i proširivao suradnju s nizom istaknutih inozemnih istraživača i institucija. Neke sam od njih poznao kroz svoje kontakte, ali i kada to ne bi bilo tako, mnogi su od njih dolazili u Zagreb ili u Rovinj, da vide, upoznaju i rasprave s Brankom metodologiju i rezultate njegovih istraživanja i istraživanja njegovih suradnika. Branko i njegov Laboratorij bili su im naprosto interesantni svojim koncepcijama i njihovom provedbom. Biti interesantan u jednoj od najkompetitivnijih disciplina suvremene biologije znači biti na fronti znanstvenih kretanja.

Uvijek sam naglašavao da Branko nije bio jednostrani znanstvenik. Taj tihi i uporni znanstvenik bio je ličnost širokih interesa. Njegovo obrazovanje i sklonost bavljenju živim bićima dovela ga je do pčelarstva, kojim se godinama bavio. Bio je ribič – amater, ali i objektivni promatrač riba i njihovog života u prirodnim vodama. U toj je djelatnosti našao i poticaj svojim istraživanjima biokemijske otpornosti nekih vrsta riba prema zagađivačima, i to posebno u obalnim područjima sjevernog Jadrana. Neposredni doticaj s prirodom i životom pothranjivao je njegove ideje i bio inspiracijom njegovom istraživačkom radu. Osim svog laboratorijskog rada često je bio na terenu, na rijekama i na moru, proučavajući utjecaj čovjekovih djelatnosti na živa bića.

Bio je obrazovan kao veterinar na Veterinarskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na tom je fakultetu i doktorirao disertacijom iz eksperimentalne parazitologije pet godina poslije diplomiranja. Svoj je znanstveni rad započeo istraživanjima biokemije parazita s ciljem njihovog uništavanja. Punih je 15 godina radio na tom području. 37 objavljenih znanstvenih radova u tom razdoblju dokazuju njegovu inventivnost i produktivnost. Tako je na kraju tog razdoblja dosegao zvanje znanstvenog savjetnika.

U organizacijskim previranjima tog razdoblja došlo je do ukidanja Sveučilišnog instituta za biologiju, jedne organizacijski neuspjele institucije. To je Branka potaklo da se pridruži Institutu *Ruđer Bošković*, odnosno njegovom odjelu, koji je tada nosio ime Centra za istraživanje mora (kasnije je tom imenu dodan nastavak ... i okoliša). Ne samo što je ulaz u jednu organiziranu znanstvenu instituciju pružio Branku nove mogućnosti rada, već mu je omogućio promjenu paradigme svojih istraživanja: umjesto uništavanja parazita, on usmjerava svoja istraživanja na biokemiju otpornosti biote, posebno riba, na utjecaj zagađivala u okolišu. Njegov kontakt, pa zatim i dugogodišnja suradnja s već spomenutim Institutom za fiziološku kemiju

Univerziteta u Mainzu i profesorima Rudolfom Zahnom i Wernerom Müllerom i njihovim suradnicima, znači pravi uzlet Brankove kreativnosti i produktivnosti, te priključivanje svjetskim trendovima razvitka molekularne ekotoksikologije. Suradnja s inozemnim istraživačima očitovala se i u njegovim svakogodišnjim gostovanjima i radom u izvrsno opremljenim laboratorijima u Mainzu. Bio je aktivan suradnik na istraživanjima mora u okvirima Mediteranskog akcijskog programa, a ta ga je suradnja vodila u niz sredozemnih država. Bio je isto tako pozivan kao predavač u istaknute svjetske centre Europe i Amerike.

Nabrajanje svih strana svijeta i znanstvenika s kojima je Branko surađivao odvelo bi me predaleko. Rađanje te nove discipline, molekularne ekotoksikologije u našoj sredini, dovelo je njega i njegovu radnu grupu do svjetskih znanstvenih vrhunaca. Većina dostignuća i sav rad na toj visokoj znanstvenoj razini obavljen je u Hrvatskoj, u laboratorijima Instituta *Rud̑er Bošković*. Iz tih istraživanja poteklo je oko 150 ključnih znanstvenih radova ove nove discipline. Njegov je izvrsni znanstveni rad nagrađen 1992. godine državnim godišnjom nagradom za znanost i izborom za redovitog člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Ne bih želio stvoriti krivi dojam da je Branko imao lak život u našoj znanstvenoj zajednici. Uostalom, poteškoće u komuniciranju s okolinom značajka su svih znanstvenika, koji probijaju nove putove. Kao pravilo, nove koncepcije, pogotovo one koje se suprotstavljaju uvriježenim naziranjima i uspostavljenoj rutini, teško se probijaju. Ne znam jesu li tomu uzroci ličnog prestiža nekih afirmiranih znanstvenika, ili tek uporno očuvanje stečenih pozicija.

Istraživanja u okolišu i njegova zaštita dugo se, pa i danas, ograničavala na sakupljanje velikog broja kemijskih i biokemijskih analitičkih podataka, a neshvaćanjem ili zaobilaženjem proučavanja dinamike prirodnih procesa. Ne osporavajući ni važnost ni vrijednost primarnih podataka, Branko je tijekom posljednjih 15 godina svog rada postojao sve više uvjeren, da će život na staroj slavi utrnuti zajedno s odlaskom onih, koji su taj pristup stvorili i održavali. Bio je više od sviju nas, njegovih kolega, uvjeren da je nastupilo vrijeme temeljnim promjenama u znanosti o okolišu.

Umjesto vlastitih sjećanja i dojmova pročitat ću nekoliko rečenica iz njegovih članaka u časopisu HAZU i Instituta *Rud̑er Bošković*, Encyclopedia moderna. Njegove misli, bolje od mojih riječi, opisuju njegovo shvaćanje znanosti.

U članku iz 1993. godine Branko kaže: *"Baveći se redukcionističkim aspektima (u znanost) nikad ne bismo trebali izgubiti iz vida holistički pogled na superprobleme okoliša: globalno zatopljenje, ekstinkciju vrsta, deforestaciju, desertifikaciju, kisele kiše i opću toksifikaciju planeta."*

Odgovor Branko nalazi u novoj disciplini znanstvene procjene ekološkog rizika i kaže: *"Znanstvena se saznanja uvećavaju velikom brzinom, a taj proces nije zaobišao ni procjenu ekološkog rizika. Dva glavna elementa u procesu te procjene karakterizacija ekspozicije i karakterizacija efekta stresora – doživjela su unapređenja, koja bitno mijenjaju dosadašnje rang liste i prioritete u zaštiti (okoliša)."*

I dalje: *"Napredak znanosti u karakterizaciji ekspozicije i stresora, dva glavna elementa u procesu procjene rizika iz okoliša, pokazao je u novije vrijeme da su mnogi od dosadašnjih razvikanih rizika bili temeljeni na slaboj ili lošoj znanstvenoj evidenciji."*

U istom časopisu, dvije godine kasnije, 1995. Branko iznosi kritiku toksikologije i toksikologa. *"Kada toksikolozi jednostavno priljepe prefiks 'eko' svojoj toksikologiji, a pritom nastave raditi na isti način, onda su oni samo stvorili novu riječ, 'ekotoksikologija' i ništa više. Sveučilišta i znanstvene institucije slijede taj postupak dodajući 'environmental' raznim tradicionalnim disciplinama, ne mijenjajući pritom ni sheme kolegija ni strukturu kadrova. Iza obje fasade stvarno nema ničega!"*

I dalje: *"... kreiranje discipline 'ekotoksikologija' implicira i radikalan i značajan pomak od postojeće paradigme."* Taj pomak od tradicionalne paradigme Branko je dokazivao, i dokazao svojim znanstvenim radom.

Pod vodstvom Branka Kurelca njegovi su suradnici izradili 15 magistarskih radova i 12 doktorskih disertacija. Branko je ostavio zasadu jedne nove perspektivne discipline, i predao štafetnu palicu novoj generaciji. Dozvolite mi, dame i gospodo, da ovaj moj pogled unatrag završimo, ali i nastavimo izlaganjem dr. Tvrtka Smitala, mladog znanstvenika, Brankovog suradnika i njegovog posljednjeg doktoranda, jednog od nosilaca zaloga budućnosti.